

ב ק ו ר ת ס פ ר י ם

משלי אליעזר שטיינברג

מאת עמנואל בן-גריון

א

הממשלים השולמיים גוהגים לתור
 על אבות־נושאים במשל, איש־איש לפי
 דרכו וסגנונו; החל באיסופוס הקדמון
 וכלה במושלים בני הזמן החדש — יר
 תר מתודו־שיר־עלילה קובעים הידושי־
 גירסא. איסופוס ההכם חכמתו כאילו
 התגלגלה בגלגולים שונים, אשר כמה
 מהם ראוי להם השם ת י ק ו ן : לאפונר
 טין הצרפתי וקרילוב הרוסי ויליג־ביש
 לאל. מובן כי כל אחד ואחד, במשך
 הדורות, לא רק חזר וסיפר כי אם
 גם הוסיף והרחיב, אך דומה כי כל
 ההוספות וההידושים — שרשיהם במ־
 של הקדמוני, ואם אינם בשל מבשרו
 במש, הרי הם רוח מרוחה, ולמשל הער
 למי הזה בכללו ולצורתו ההכיכה ביר
 תר, מטל־שועלים, — חוקים שיה
 שנקבעו ונחקרו מכבר ואופיים הוא
 יופיים.

תולדות המשל הישראלי אינן נבד
 לוח בהרבה מתולדות המשל העולמי.
 המשלים אשר דיבר שלמה המלך לא
 הגיעו אלינו, אך־סיכום ניכר היטב ממ־
 של העצים של יותם בן ירובעל־ימי
 השופטים ושל יונאש בן יהואחז מלך
 ישראל, ולהם ולבני־סוגם יש מקבילות
 בכפרות העולם. אנשי־מדע הוכיחו, כי
 המשל התלמודי אך מיעוט שבמיעוטו
 ראוי לו הכינוי מקורי, היינו, נושא
 שאינו בודמן בספרות משלי העמים
 העתיקים, וגם המעטים האלה מראים
 את כל סימני־ההיכר של משפחתו, ומ־
 שלים המשותפת והאחת. אשר לסי
 מו־ר ים של היה בימי הביניים מת־
 בר עברל אחד, בעל ספר „משל הקד־
 מוני“, שדגל במקוריות יודאלית־עב
 רית, אך לא התרומם לגובה סיפורי־
 המשל הבינלאומיים, אשר של־היותו
 העבריות, כגון „ספר שעשועים“ של
 בן זבארה, אל, משל־שועלים של ברכיה
 בן נטו־נאי הנקמן, חולית הן בשר־
 שרת הכללית.

נציג המשל העברי הוא, כאמור, י
 ל ג ו ר ד ו ן , ממשל „איסופוס“ טובהק,
 המסתמך על־פירוב על משל־קדם
 וכן על עיבודיהם בידי לאפונטין וקרי־
 לוב, ומסורת ישראל, ואין צריך לא־
 מר מהמצאתו הוא (המדובר בעלילה,
 ולא בהלצאה ובניסוח מוסר־ההשכל)
 הכניס לאוספוס רק מעט. ממשל עברי
 בימינו הגו דוד ש מ ע ו ן , אשר נש
 ליו מקוריים, אך סוגם שונה; שבו
 משלמים הם רובם ככולם במישרין את
 כוונתו הסאטירית־האקראלית, אילו
 רק מעטות מייצירותיו אלה מחיברות
 על טהר המשל.

משלי אליעזר שטיינברג
 ממשל יהודי בלשון אידיש, ניתני לנו
 זה מקורו — לא הייתי אומר, כנחיה,
 בלבד עברי, כי אם יותר מזה:
 בגוף עברי — בידי מתרגמ־אמן:
 הנגיה רייכמן. לפנינו „משל“, שהוא
 מבחינת הצורה והכוונה, אחד מהמחד־
 שים של המשל העתיק־החדש, יבו בני
 מן — יוצר הפשי ובלתי־תלוי אשר
 תקופתו החדשה ממציאה לו גב את
 הנרשאים וגם את הכלים.

הספר יצא בהוצאת ספרים נ ט ב ר
 סקי, תש״ד, וכללים בו למעלה ממ־
 אה משלים, בתוספת הקדמה ואחרית
 דבר מיוחדת לבעית התרגום. זהו ספר־
 מופת, עיקר יצירתו של המחבר, אשר
 אפיו החביב ודמיונו היוצר הודגמו
 לקורא העברי מקודם בספרי־הילדים
 הנחמד: כיצד למדו הצפרים, המש
 (בתרגומו של מ. שחורי ז״ל). לספר
 נאלו ציורים מאת נחום ג ו ט מ ן .

ב

התיאוריה של המשל מורכבת מאר
 ונוגעת בשרשי מחקר תולדות הצורות
 הספרותיות וקדמוניות האדם בכלל.
 החוקרים דעותיהם שונות: זה אומר
 כי המשל מוצאו מן ההידה וזה מס־
 ביר, כי המושלים השתמשו על־פיר
 הרוב בבעלי־חיים כבגוברים, הואיל
 וענינם תכונות המשותפות לכל
 בני מין אחד, ולא דוקא אי־פ, בו
 נבדל איש מאחיו (ערסומיותם של כל
 השועלים בעולם היא שווה במינה,
 ואילו ערסומיותם של בני־אדם אינ
 דיווידואלית היא, משום כך יציג השר
 על במשל את סתמי־הערסומי ורבי־התח־
 כולות). ושוב נראית דעתו של מי שח־
 קר ומצא, כי המשל מעביר את חאי
 רועים מתחום האדם לתחום אחר —
 כדי לא לקרוא למציאות בשמה. המס־
 של יוצא להוכיח ולייסר, אך אינו מו־
 גע במישריו, אלא מסתפק ברמז.

אולם השובה לנו בעיקר התגלית.
 כי „משלי־שועלים“ מוצאם מן האמ־
 נה באחרותן של מערכות־הטבע, לפי
 סולם התלגולים המוסכמי דומם. צומה
 חי, מדבר — אשר האחד מתגלגל
 במשנתו והאחר אליו. אמנה קדומה ואף
 עמוקה זה, אשר בשום־מניס אין לכ־
 נותה בתיאורי־ביטול „פרימיטיבית“,
 נשתמרה לנו במשל והוא מעיד עליה.
 אך אם המשל יבחר לו לגיבורים לא
 לבד אלא־מגסקו, או יצורים אלא־מנטאר
 ריים, כי זאם דוקא משונו מן התומר
 המעובד, פוי התרבות: כלים, מכשיר
 רים, תוצרות מתוצרות שונות, מעשה־
 ידי אדם והמכונה — מה דינו? מוצאי

ומקורו של משל מעין זה אינה האמר
 נה, אלא האמנות, משלים אלה אינם
 משלי־עם כי אם יצירות שבידועים
 ושבמהשבה תחילה, ומנייתם, א. א
 הלב בלבד, כי אם גם אל יצר־הלב.
 ממשל ממין זה היה אליעזר שטיינ־
 בארג, שיתאזרח עתה בתחומנו.

ג

בן זמננו (בפטר בשנת תרצ״ב) מן
 האחרונים שינקו מהחיים היהודיים־
 השרשיים אשר „בתחום־המושב“ —
 יצירתו שייכת, למעשה, לא דוקא ל
 תולדות המשל העולמי, כי אם אל מקר
 רות ההומור היהודי, הלשון (לשון־
 אמא, היא אידיש), הגורל (תוגת־יש
 ראל בתוככי הגיטר־מרוצו, חיים חתר
 מים בחותמת סבל־לא־מוצא וכאב
 דורות ופרוענות בטוחה העתידה למ־
 הוץ ראש ולעקר שורש) והחכונות
 השבטיות והאנושיות שצמחו ועלו על
 „קרקע־אווירא“ זו, — הסתם כשם
 שהולידו, טיפו וריבו את הליון הע־
 מסי, כן גם השפיעו על המשורר־המ־
 חנד, אשר מנייתו בעיקר אל אחים
 ואחיות למוצא ולמול, שפתם — שט־
 תו, שניים — עני, צחוקם — צחו־
 קו, התופעה הזאת לא הובן כראוי, אלא
 אם כן תעמוד על סתרי הלב היהודי
 בגלותו הנצחית, התמרדות ענימית,
 אשר לכאורה לא תתפרץ לעולם חו־
 צה ושנינות־איך־ק המסתיקה, דוקא
 בעזרת „מרו־ר“ שבה, את היו־סילמי
 הסר־המוצא, ואל השתיים מתלווח הא־
 הבה, אהבה איש את אחיו במשפחה
 הגדולה של הנרשפים והנדכאים, כל
 הגילויים ההם נשארו ב בית, שכן אי־
 דיש ביתית היא מטבעה, את האלהים
 ידבר היהודי בלשון־קדש, את הגוי
 יענה בלשון־הוא, ורק לו לעצמו נש־
 מרת בת־לשון זו, של „היהודית הכ־
 דוברת“, שפה שבין יהודי ליהודי, שפת
 „הנקודה היהודית“.

אצל אליעזר שטיינברג ישנה נימה
 סוציאלית מובהקת, הוא נלחם את מל־
 חמת המשוּעבד נגד משעבדו, הוא מיי־
 סר את הרשע הרוזף את הצדיק, כל
 התכונות השליליות אשר מבית בידו,
 הוץ — מכשיר־הביקורת אשר בידו,
 המשל, שם אותן לקלס, אך לעולם אין
 הוא יוצא ממסגרתו, „עולם קטן“ תכ־
 לית הקטנות, המיקרוקוסמוס היהודי־
 העירתי, משום כך נודעת אהבתו לר־
 ברים הקטנים, לכלים השימושיים,
 המאייסם הזבזיים, והוא מדובב שפי
 תותיהם במשלי. גם הלשון היא פני־
 מית, גם הנושאים הממחשתיים שאר
 לים מתוך תוכן של בית־ישראל, זה
 הנווד התלוי על בלימה.

הלשון היא גם הסגנון, אידיש שר־
 שית (לא דוקא גרמנית משובשת, כח־
 בה באותיות מדובעות!) טבעית לה
 לשון התיאור האפ־הציורי, משלי אק־
 עזר שטיינברג ארוכי נשימה הם, תי־
 אורל משהת בקטנות, משלו מחזיר וט־
 צייר לך את היהודים האלה על קמטי
 פניהם ואופיים, שהשפיעו מיהדותם גם
 על בתיהם וכליהם, אף על בהמתם ור־
 יות־הבית...

ואכן השניים, הלשון והסגנון, הם גם
 „המייחדים“, כביכול, את המשל הכ־
 ללי, החסל כל דקע ותפאורה ינה,
 בתורה דוגמה, משל ב־נעל, ספר ומס־
 פחת, מתיהרת הנעל הוורוסנית, מת־
 הלל הספר בחכמתו, ואילו המטפחת
 זכותה צנועה, אף מכרעת: דמעה נב־
 בה מעינו של בוכה... השאל, מה כאן
 יהודי, מלבד הלשון, אולם דוק ותמ־
 צא, כי המדובר כאן בדמעה היהודית
 וגם במטפחת היהודית... גם עמי־הפנים
 שהנעל חלומה, וגם עמי־הספר, המחונד
 על האות ועל כבודת, דמעתם על לור
 יים ואין מוחה אותה, מקור דמעה!

ד

תרגומו של חנניה רייכמן דומה
 למעשה־העפלה, או לקפיצת נחשון,
 חכמה יהודית מדומעת זו אין להריקה
 כמו אל כלית הקיימים של לשון עתי־
 קה ונשגבה, כי עדיין אין העברית
 „ביתית“, העברית, עם כל גלגוליה
 המרובים, לא הסכינה מעודה לא־צו־ת
 הגלות, היא־היא שהיתה חמיד בחינת
 הלוח ה־ציוני“ שבגוף העברי ג־מכר,
 אך את מעמדה הנאצל קנתה לעצמה
 על חשבון העממיות, שלא זכתה בה.
 העברית המדוברת כבשה כיבושים
 גדולים, סיגלה לעצמה קלות ושנינו־
 אך יחוסה נשאר בה ולא יעבור!

חנניה רייכמן נתן, דומה, לתרגומו
 זה את הכל מה שהעברית החדשה, וה־
 חדישה, יכולה לתת, הרי הוא אחד מה־
 לצייה של עברית זו הנעשית גמישה
 יותר ויותר בידור־אמן, הוא לא גיטה
 נסיון־שוא לחקות את המקור, אלא בחר
 בסממנים אחרים, כדי להמחישו על
 אמצעיו ורוחו, ויסמניו אלה — עיר
 קר החרון, ולשון־גפ־על־לשון, והרי
 דושי צורות — הנשמעים לו, במידה
 מפליאה, גם במשלו ובפתגמי המקו־
 ריים, עשויים ל„עברת“ כראוי את
 אשר היה בנתינה ראשונה אידישי, ולא
 רק יסודות, עבריים־לשוניים לשפתי
 של שטיינברג, אלא גם יסודות עב־
 ריים־נשתיים חזקים, המתרגם חקר
 ודרש אותם וידע לשבצם אל תוך נוס־
 האתו.

משלי אליעזר שטיינברג, ספר־מופת
 אלטוני בלשון האלמונית אשר ימיה
 ספורים, — העולם הרחב לא יכירם,
 אבל בית־ישראל המתודש עתיד לטעים
 את טעמם, צידף המתרגם את שמי
 לשם המחבר וקרא לו חיים חדשים.